

Anmeldelse af Peter Bundesen

fra flexicurity til flexisme

Det er efterhånden ret uantasteligt, at der er sket afgørende ændringer på arbejdsmarkedet og at stress er blevet til noget, der ligner en folkesygdom. I bogen *Flexisme* har Rasmus Willig (RW) og Anders Ejrnæs (AE) udviklet en teori, som sammentænker disse to fænomener. De redegør udførligt for, hvordan der er sket en ændring i det herskende arbejdsregime fra et socialt sikkerhedsskabende flexicurity-regime til et usikkerhedsskabende flexisme-regime. Denne ændring har ikke blot store konsekvenser for forholdene på arbejdsmarkedet, men betyder også, at de enkelte individer rent psykologisk ændrer deres selvforhold, ”således at selvet går fra betingelser for selvrealisering under flexicurity-regimet over et selvkritisk forhold og videre til selvrensensur under de nye betingelser...” (s. 13-14).

Forfatterne opstiller et skema til at tydeliggøre denne udvikling:

Dominerende arbejdsmarkedsregimer	Flexicurity	Flexploitation	Flexisme
Forskellige ideologiske fordringer	Kritisk attitude	Positiv attitude	Resilient attitude
Psykologiske former for selvforhold	Selvrealisering	Selvkritik	Selvrensensur
Følelsesmæssige og sociale konsekvenser	Sikkerhed og fremskridt	Usikkerhed og utilstrækkelighed	Frygt og isolation

(s. 230)

Som det fremgår af citatet og skemaet, så indskyder forfatterne en mellemstation, flexploitation, i denne ændringsproces. Dette mellem-regime adskiller sig fra flexisme ved en mindre grad af usikkerhed og en endnu manglende erfaring af, at det kan have konsekvenser, hvis man ytrer sig om arbejdsforhold internt og eksternt i offentligheden (s. 224). Med FOA-medlemmer som case vil RW og AE undersøge, hvorfor overgangen fra flexicurity til flexisme ikke fremkalder øget modstand og kritik men primært øget resignation og bestræbelser på tilpasning til de nye vilkår. De tager her afsæt i den amerikanske sociolog J.C. Davies' J-kurve fra begyndelsen af 1960'erne. Davies formål med denne kurve var at vise, at protester, revolutioner etc. kun opstår, når der er en uacceptabel forskel mellem de behov, folk forventer at få opfyldt og de behov, som de reelt får opfyldt. Derfor

Den mest udfordrede arbejdsmarkedssituation	Flexicurity	Flexibilisation	Flexisme	Den mest udfordrede arbejdsmarkedssituation	Flexicurity
Fordelt på psykologiske forberedelse	Kritisk attitude	Positiv attitude	Resilient attitude	Fordelt på psykologiske forberedelse	Kritisk attitude
Psykologiske forberedelse for udfordring	Selvforberedelse	Selvforberedelse	Selvforberedelse	Psykologiske forberedelse for udfordring	Selvforberedelse
Fleksibilitet og sociale kompetencer	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid	Fleksibilitet og sociale kompetencer	Sikkerhed og fremtid

Flexisme	Flexicurity	Flexibilisation	Flexisme
Kritisk attitude	Positiv attitude	Resilient attitude	Kritisk attitude
Selvforberedelse	Selvforberedelse	Selvforberedelse	Selvforberedelse
Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid

Den mest udfordrede arbejdsmarkedssituation	Flexicurity	Flexibilisation	Flexisme
Fordelt på psykologiske forberedelse	Kritisk attitude	Positiv attitude	Resilient attitude
Psykologiske forberedelse for udfordring	Selvforberedelse	Selvforberedelse	Selvforberedelse
Fleksibilitet og sociale kompetencer	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid	Sikkerhed og fremtid

Flexicurity	Flexibilisation	Flexisme
Kritisk attitude	Positiv attitude	Resilient attitude
Selvforberedelse	Selvforberedelse	Selvforberedelse

opstår samfundsmvæltninger kun, når en lang periode med sociale fremskridt bliver afløst af en pludselig tilbagegang (s. 83).

RW og AEs sigte med deres omvendte J-kurve er et andet nemlig at påvise, hvordan en længere periode med gradvise forringelser og øget social usikkerhed vil udvikle stadig faldende forventninger til fremtiden, som betyder resignation og tilpasning til de gradvist forværrede vilkår, der ses som nødvendige. Formålet med deres omvendte J-kurve er altså at begrunde, hvorfor der trods forringede forhold ikke opstår en kollektiv protest og mobilisering (s. 84-86).

Men hvordan hænger udviklingen til flexisme sammen med, at stress er blevet en folkesygdom. Her griber RW og AE til den klassiske opdeling af selvet i et Selv 1 og et Selv 2:

”Selv 1 er den person, den enkelte er, med særlige træk og karakteristika, som altid er forskellige fra andres, og Selv 2 er den person, som den enkelte er determineret af sociale fællesskaber eller samfundet. Forskellen mellem Selv 1 og Selv 2 udgør således en konstant spænding, der afhængigt af afstanden mellem de to kan udløse en mindre eller større indre konflikt.” (s. 226)

Selv 2 udøver selvkritik overfor Selv 1, når dette ikke lever op til de samfundsmæssige fordringer, også når det ligger udenfor Selv 1's muligheder at indløse dem. Disse kan være vidt forskellige. De kan komme fra professionen, fra arbejdsmarkedet eller fra den arbejdsplads, der kræver en større fleksibilitet og effektivitet. Disse forhold kan medføre, at den enkeltes selvværd kommer under pres. Disse fordringer kan skabe indre konflikter mellem Selv 1 og Selv 2. Denne konflikt er for RW og AE nøglen til, at der opstår stress, idet den udløses i det omfang Selv 2 har

Rasmus Willig og Anders Ejrnæs:

FLEXISME.

Hans Reitzels Forlag.

192 s. Kr. 225,-.

tilegnet sig de samfundsmæssige fordringer og vurderer Selv 1 ud fra disse (s. 227).

I megen socialforskning falder de sociale forhold og det psykologiske fra hinanden. Det samfundsmæssige bliver blot en ydre ramme for nogle personer styret af en indre psykologi. Derfor er RW og AEs bestræbelser på at sammentænke de sociale forhold med det psykologiske meget forfriskende. Dog bliver deres fremstilling indimellem for skematisk. Det vil jeg give nogle eksempler på.

Deres påstand om, at en ”kritisk attitude” er en ideologisk fordring under flexicurity-regimet er det rene skønmaleri. Måske har det været gældende i snævre universitetskredse; men det generelle billede på arbejdsmarkedet har altid været, at kritik udadtil og indadtil har været forbundet med risiko for karrierestop, afskedigelse eller i værste fald sortlistning.

RW og AE ser overgangen fra flexicurity til flexisme som et resultat af velfærdsstatens overgang til konkurrencestat. Dette til trods for en almindelig uklarhed om, hvad der ligger i konkur-

rencestats-begrebet. Forfatterne bidrager kun til at øge denne ved at negligere, at Ove K. Pedersen flere gange har beklaget uklarheden i den oprindelige konkurrencestats-bog, som de henholder sig til.

Jeg er ikke stresseksperter, men jeg mener, at RW og AEs begrundelse for udbredelsen af stress ud fra tilstedeværelsen af en indre konflikt mellem Selv 2 og Selv 1 er så bredt beskrevet, at den kan bruges til at forklare næsten hvilken som helst psykosomatisk sygdoms udbredelse. RW og AE tager da også selv et lille forbehold for begrundelsen, idet de skriver, at den ”for os at se” er nøglen til at forstå opkomsten af stress.

Endeligt vil jeg stille spørgsmålet om folk er så resiliente og resignerede, som det skulle forventes ud fra forfatterens omvendte J-kurve. Hvis vi ser omkring i de vestlige lande, ser vi politiske opbrud, gule veste, kritik af en asocial finanskapital, modstand mod social dumping. Der er faktisk tale om et politisk og socialt opbrud, som vi ikke

kunne forestille os for et årti siden. At dette opbrud i høj grad er frygtstyret og ønsker beskyttelse fra nationalstaterne mod det og de fremmede er en anden sag. Ikke desto mindre ser vi et opgør med den neoliberalisme, der har været dominerende siden ”murens fald”.

Dog forsøger RW og AE til sidst at bløde lidt op på bogens noget skematiske fremstilling, idet de påpeger, at der ikke er tale om entydige historiske overgange, men i høj grad om sideløbende udviklingstræk, der ofte konkurrerer om hvilket regime, der skal tælle som det mest dominerende (s. 236).

Til trods for kritikken kan jeg kun anbefale bogen. Den giver et overbevisende og sammenhængende billede af en udvikling fra et samfund præget af politiske bestræbelser på at skabe sikkerhed og tryghed for borgerne til et, der dyrker usikkerhed og utryghed. Samtidig er bogen skrevet i et klart og forståeligt sprog, som gør den let læselig for enhver, der er interesseret i emnet.